

AKSÂMU'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA “ALLAH NELERE, NİÇİN VE NEDEN YEMİN EDER?” SORULARINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Doç. Dr. M. Faik YILMAZ*

ÖZET

Bu çalışmada, Allah Kur'an'da yemin eder mi?" diğer bir ifadeyle "Allah'ın yemin etmesi uygun mudur?" "Allah nelere yemin etmiştir?" "Allah niçin yemin etmiştir?" "Allah'ın yemin etmedeki maksadı nedir?" şeklindeki dört sorunun yeniden düşünülmesi amaçlanmıştır. Aksâmu'l-Kur'ân'ın sınırları içerisinde bu soruları cevaplamak için, gerek bu alanda yazılan müstakil eserlerden ve Ulûmu'l-Kur'ân'a ait eserlerin ilgili bölümlerinden, gerekse tefsirlerden yararlanarak örnekleme yolu seçilmiştir. Araştırma, Kur'an'da geçen kalem ayetlerinden bazı örneklerle sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla yeminin fikhî yönünü oluşturan, çeşitleri, hükümleri, kefareti gibi konular, araştırmanın sınırları dışında bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Allah, Aksamu'l-Kur'an, Yemin, Kutsal, Yeminin öznesi, Yeminin nesnesi.

RE-CONSIDERING THE QUESTIONS OF “WHY AND WHAT DOES ALLAH SWEAR TO?” IN THE CONTEXT OF SWEARS OF QURAN.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to re-consider the four questions: “Does Allah swear in the Quran?” or in other words. “Is it suitable for Allah to swear?” “What did Allah swear to?” “Why did Allah swear?” “what is the purpose of Allah to swear?”. To answer these questions in the limits of Swears of Quran, the sampling method has been chosen by both using Hermeneutics, some private works in this related literature and some parts based on the sciences of Quran. The research has been limited to some example swearing verses of Quran. Thus, some points which forms the canonical rules in Islam such as the judgements, the penitentials, the kinds of swearing are excluded from the study.

Keywords: Qur'an, Allah, the Swears of Qur'an, Swear, the subject of Swear, the object of Swear.

Giriş

Kur'an'daki yeminleri inceleyen Aksâmu'l-Kur'ân'a ait eski ve yeni eserlere ve Kur'an ilimleri kaynaklarındaki ilgili bölümlere bakıldığında, yazımın başlığındaki soruların yanıtlarının arandığı görülecektir. Bu çalışmada ise aynı sorulara farklı bir perspektiften yaklaşmak hedeflenmiştir.

Bu eserlerde önce, “Allah yemin eder mi?” diğer bir ifadeyle “Allah'ın yemin etmesi uygun mudur?” sorusu ele alınmış ve bazı âlimlerin buna olumsuz yaklaşımları ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımlar ışığında, yeminin öznesi olması yönünden Allah'ın buradaki konumu ele alınacaktır.

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı. E-posta: mfaikyilmaz@hotmail.com

Yine bu eserlerde “Allah nelere yemin etmiştir?” sorusuyla, Allah’ın yeminlerde kullandığı nesnelere kastedilmiştir. Konunun teknik ifadesiyle, neler *muksemun bih* olarak seçilmiştir? Allah Kur’an’da, yer-gök, gündüz-gece, güneş-ay, tek-çift, erkek-dişi, gören-görülen ve gördükleriniz-görmedikleriniz üzerine yemin etmekle kısaca her şeye yemin etmiş, kutsal ve kutsal olmayan hiçbir şeyi dışarıda bırakmamıştır.

Yine “Allah niçin yemin etmiştir?” sorusuyla da Allah’ın bu nesnelere yeminlerine araç olarak seçmesinin, diğer bir ifadeyle yeminlerde bu enstrümanları kullanmasının niçinleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Nelere ve niçin yemin ettiği sorularından sonra, “Allah’ın yemin etmedeki maksadı nedir? *Muksemun aleyh* olarak hangi konulara temas etmiştir? Kısaca, Allah neden yemin etmiştir? Ve bu yeminleri nasıl algılamamız gerekir?” Problemleri ele alınmıştır.

Bu çalışmada ise, yukarıda sıralanan dört sorunun yeniden düşünülmesi amaçlanmıştır. İnceleme yöntemi olarak, Aksâmu’l-Kur’an’ın sınırları içerisinde bu soruları cevaplamak için, gerek bu alanda yazılan müstakil eserlerden ve Ulûmu’l-Kur’an’a ait eserlerin ilgili bölümlerinden, gerekse tefsirlerden yararlanarak örnekleme yolu seçilmiştir. Araştırma, Kur’an’da geçen kasem ayetlerinden bazı örneklerle sınırlı tutulmuştur. Dolayısıyla yeminin fikhî yönünü oluşturan, çeşitleri, hükümleri, kefareti gibi konular, araştırmanın sınırları dışında bırakılmıştır.

Tanım

“*Aksâm*”, *kasem* kelimesinin çoğuludur. Bölmek manasına gelen *kaseme* fiilinden türetilmiş olan *kasemin* anlamı, kesmek ve karar vermek anlamlarından, and içmek, yemin etmek anlamına intikal etmiştir¹. Türkçede kullandığımız *yemin* kelimesiyle *kasem* ve *hulf* eş anlamlı olmakla birlikte, uygulamada *yemin* tercih edilmiştir². Kasemle *hulf* arasındaki farkı açıklarken, Ebu Hilal el-Askerî (ö. 395/1005), *kasemin hülften* daha kapsamlı olduğunu, *kasem* anlamında yemin kelimesinin kullanılmasının ise, alış-veriş yapanların pazarlık esnasında birbirlerinin sağ ellerini tutarak anlaşmalarından dolayı sağ ve sağ el anlamına gelen yemin isminin istiare yoluyla bu anlamı kazandığını ifade etmektedir³. Yemine, sözü kuvvetlendirmek için başvurulduğundan Arap gramercileri, “...Allah münafıkların yalancılar olduğuna şahitlik eder”⁴ ayetindeki, “Allah şahitlik eder” cümlesini -münafıkların yalancılıklarını teyit ve tekit ettiği için- yemin olarak değerlendirmişlerdir⁵.

1 Johans Pedersen, “*Kasem*” md. İ.A. (M.E.B.), İstanbul ts., VI, 374.

2 Nazif Şahinoğlu, “*Yemin*” md. İ.A. (M.E.B.), İstanbul 1986, XIII, 384.

3 Ebu Hilal el-Askerî, *el-Fürûku’l-Lügaviyye*, 1410/1981 Beyrut, s. 42-43.

4 Münafikûn 65/1.

5 Bedruddin ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’an*, Beyrut 1391/1971, III, 40; Celalüddin es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’an*, Mısır 1398/1978, II, 169.

Kur'an'ı anlamaya yardımcı olan bilgi ve teknikleri içeren Kur'an ilimlerini iki grupta değerlendirmek mümkündür. Bunlardan bir kısmı tamamen nakle dayanmaktadır. Esbâbu'n-Nüzûl, Kıraat, Mübhemâtu'l-Kur'ân, İlmu'l-Mekki ve'l-Medenî vb. İcâzu'l-Kur'ân, İrâbul-Kur'ân, Mecâzu'l-Kur'ân vb. de Kur'an metni üzerinde incelemeye dayalı olanlardandır⁶. Burada bahis mevzuu edilecek olan Aksâmu'l-Kur'ân da ikinci gruba girmektedir.

And içmek, yemin etmek anlamındaki *yemin* ve *hılf* isimleriyle eş anlamı olan *kasem*'in çoğulu *aksâm*'la Kur'an'ın birlikte kullanımı olan *Aksâmu'l-Kur'an* tamlaması, "Kur'an'daki Yeminler" anlamına gelir.

Aksâmu'l-Kur'ân'a Ait Kaynaklar

Bu konuda ulaşılabilen ilk eser⁷, Şemsü'd-Din Muhammed b. Ebî Bekr İbnü'l-Kayyim el-Cevzî (ö. 751/1350)'nin *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'an*'ıdır. Ezher ulemasından Tâhâ Yusuf Şahin tarafından tashih ve taliki yapılan eser 151 fasıl ve 279 sayfa olarak 1982 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır. Eser daha önce Muhammed Hâmid el-Fakkî tarafından 1352/1933'te Kahire'de neşredilmiştir⁸.

İkinci müstakil eser, Abdülhamid el-Ferâhî (1349/1930)'nin *İm'ân fi Aksâmi'l-Kur'an*'ıdır.⁹ 22 başlık altında konuyu işleyen kitap 67 sayfalık küçük bir risale olmasına karşılık Kur'an'daki yeminlere çok farklı yaklaşımlar getirir¹⁰.

Üçüncü olarak müstakil eser olmasa da, Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni'nin *Kavaidü't-Tedebbürü'l-Emsel li Kitabi'llâhi Azze ve Cell* adlı kitabının 21. bölümünü oluşturan 35 sayfalık *Havle'l-Kasem fi'l-Kur'an* kısmı bu konuya ait yeni açılımlar sunmaktadır¹¹.

Yemin edilen şeylerle / *muksemun bih*, üzerine yemin edilen hususlar / *muksemun aleyh* arasındaki münasebeti konu alan iki makale daha bu araştırmaya kaynaklık edecektir. Bunlardan birisi, Tâhâ er-Râvî'nin *el-Kasem fi'l-Kur'an*'ı, diğeri de Abdu'l-Vehhab Hammûde'nin *Esrâru'l-Kasem fi'l-Kur'an* adlı makalesidir¹².

6 Halis Albayrak, *Mübhemâtu'l-Kur'ân İlmi ve Kur'an tefsirindeki Yeri*, AÜİFD, Ankara 1992, XXXII, 156.

7 Suyûtî, a.y.; Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünun an Esami'l-Kütübi ve'l-Fünun*, İstanbul 1971, I, 341.

8 Celal Kirca, "Aksâmu'l-Kur'an", DİA, İstanbul 1989, II, 291; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1976, s. 171; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, İstanbul 1981, s. 97; Ali Turgut, *Tefsir Usûlü*, İstanbul 1991, s. 175-176.

9 Celal Kirca, a.md.; Ali Turgut, a.e., s. 175.

10 Bkz. Abdülhamid el-Ferâhî, *İm'ân fi Aksâmi'l-Kur'an*, Kahire 1349, s. 1-66.

11 Bkz. Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni, *Kavaidü't-Tedebbürü'l-Emsel li Kitabi'llâhi Azze ve Cell*, Dimaşk 1409/1979, s. 463-498.

12 Tâhâ er-Râvî, *el-Kasem fi'l-Kur'an*, Mecelletü'l-Mecmau'l-İlmi el-Arabî, c. XVI (sayı: 5-6), Dimaşk 1941, s.248-251; Abdu'l-Vehhab Hammûde, *Esrâru'l-Kasem fi'l-Kur'an*, Mecelletü'l-Ezher, c. XXX (sayı:10), Kahire 1958, s. 878-881.

Kur'an'da Yeminler konusu ile ilgili olarak ülkemizde bir diğer çalışma da Sadık Kılıç tarafından yapılmıştır. “*Yemin Olsun kt*” adıyla neşredilen çalışmada birinci bölümde kasem kavramı, ikinci bölümde Kur'an'da kasem edilen varlıklar, üçüncü bölümde Kur'an'da kasem edenler ve dördüncü bölümde de Allah'ın kasemle tekit ettiği konular işlenmiştir¹³.

Aksâmu'l-Kur'an alanında kaleme alınan bu müstakil çalışmaların yanında Ulûmu'l-Kur'an'a ait eserlerin ilgili bölümleriyle kasem ayetlerinin tefsirleri de, araştırmannın belli başlı müracaat kaynaklarını oluşturmaktadır.

“Allah yemin eder mi?” ya da “Yeminlerin öznesi” Problemi

Kur'an'da yemin olgusunu içeren ayetlerin bulunduğu bir vakıadır. Allah neden yemin etmiştir, sorusuna genel olarak şöyle cevap verilmiştir: Peygamberimiz İslam'ı tebliğ ettiği dönemde Arapların toplumsal hayatında yeminin **büyük bir yeri ve önemi** vardı, Kur'an'da da o günkü insanların alışık oldukları bu ifade tarzına yer verilmiş; Allah indirdiği ayetlerini yeminle teyit etmiştir. Ayrıca yemin edilen şeyin / *muksemun bih'in* kıymetine işaret etmek ya da değerini yüceltmek için yemin edilmiştir¹⁴.

Kur'an'daki kasemlerin nasıl anlaşılması gerektiğini Ferâhî şöyle açıklar: “Kur'an'ın üslubundan O'nun bazı kelimeleri hem Allah hakkında, hem de kul-ları hakkında kullandığı görülmektedir. Allah'ın büyüklüğüne aykırı düşmemesi için bu kelimelerin değişik vecihleri arasından seçim yapılarak uygun olan anlamlar O'nun hakkında kullanılmıştır. Örneğin “salat” kelimesi, kul hakkında kullanıldığında dua anlamına gelirken, Allah hakkında kullanıldığında ise, rahmet anlamı taşır. “Şükür” kelimesi de, kul için nimetin itirafı, Allah için ise, kullundan iyiliklerin kabulü anlamına gelir. Tевbe, mekr, keyd ve hasret gibi kelimeler Allah hakkında kullanıldığında O'nun zatına uygun olmayan vecihler terk edilir, en güzelleri alınır. Yeminin de mevcut vecihlerinden O'na uygun olanları kullanılmıştır¹⁵. Bu açıklamadan kasemlerden tazim manası yerine istidlal manasının anlaşılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü Allah, her şeyi ve her değer in üstünde olduğu için O'nun yarattıklarından herhangi bir şeyi tazim ve takdis etmesi düşünülemez. Bu nedenle Allah'ın yaptığı yeminler, kulların yaptığı yeminlerden içerik ve anlam bakımından farklı anlaşılmalıdır.

Kur'an'ın muhatapları açısından da yemin ele alınarak “eğer yeminler, mü-min için ise, yemin etmenin bir anlamı yoktur, o yemin edilmeden de inanır. Şayet kâfir için ise, yemin edilse de, edilmese de yine inanmayacaktır. Böylece

13 Sadık Kılıç, *Yemin Olsun kt*, İhtar Yayıncılık, Erzurum 1996.

14 Zerkeşî, *a.g.e.*, III, 41; Süyüti, *a.g.e.*, II, 169; Mennâu'l-Kattân, *el-Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut 1993, s. 292; İ. Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 169; A. Turgut, *a.g.e.*, s. 174; M. Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 94; C. Kırca, *a.g.md*.

15 Abdülhamid el-Ferâhî, *İm'ân fi Aksâmi'l-Kur'an*, Kahire 1349, s. 41.

yemin etmenin bir anlamı kalmaz” şeklinde yemine karşı çıkmıştır. Bu itirazı şöyle cevap verilmiştir: Kur’an, Arap diliyle inmiştir, bir şeyi teyit etmek için yemin etmek onların âdeti olduğu için Kur’an’da da buna yer verilmiştir. Ebu’l-Kasım el-Kuşeyrî de şöyle der: Allah Kur’an’da yemini, delili sağlamlaştırmak için zikretmiştir. Çünkü hüküm ya şahadetle¹⁶ ya da yeminle verilir. İnanmayanların bir itirazı kalmaması için Allah kitabında bu iki türü, yani hem şahadeti hem de yemini kullanmıştır¹⁷.

İki benzer şeyden birinin diğerine hamledilmesi ve ayetlerin bazısının diğerleriyle tefsir edilmesi gibi, Kur’an’da bir takım şeylerin bazen yemin üslubunda, bazen de ayet ve ibret tarzında zikredildiği görülür. Bunların hepsi bu konuda düşünenler için bir şahit tutmadır / *işhâd*. “Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinde gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah’ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen toplum için (Allah’ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır”¹⁸. Bu ve benzeri birçok ayette Allah bunları zikretmiş ve delil getirmiş, bazen de aynı delilleri kasem üslubunda sunmuştur. Gök-yer, güneş-ay, gece-gündüz, fecir-kuşluk vakti, rüzgâr-bulut, dağlar, deniz, belde, insan-baba-oğul, erkek-dişi ve çift-tek’i şahit tutmuştur. Bunların, O’nun varlığına delalet eden ayetler olduğu açık iken, Allahın, bunların tazimini kastetmesine imkân yoktur¹⁹. Kullanım şekilleri ve formları farklı olmasına karşılık, kasemin ve delil getirmenin hedefleri aynı amaca hizmet etmektedir.

Yukarıdaki ayette tabiatta cereyan eden olaylar, Allah’ın varlığına delil getirildiği gibi, aşağıdaki ayetlerde de benzer olaylara insanların dikkatleri çekildikten sonra, tarihte yaşanmış olan bazı olayların da tıpkı fecrin, tek ve çiftin gerçek olduğu gibi gerçek olduğuna uyarıda bulunulmuştur. Bu tarihen sabit olaylardan ders alınmazsa Âd, Semûd ve Firavun’un milletlerinin başına gelenler, onların yolundan gidenlerin de başlarına gelebileceğine dikkat çekilmiştir. “*Andolsun fecre, on geceye, hem çifte hem teke, gelip geçeceği dem geceye ki bunlarda akıl sahibi için birer yemin (değeri) vardır*”²⁰ ayetlerinde geçtiği gibi, *muksemun bihlerin* akıllılar için delil olduğuna uyarıyı yine *muksemun bih* içermektedir. Yukarıda geçen ayetlerin sonuncusunun benzeri Kur’an’da deliller zikreldikten sonra çok sık görülmektedir. “...*Bunda düşünen bir topluluk için (O’nun varlığına işaret eden) ayetler vardır*”²¹, “...*Bunda akıl sahipleri için ayetler vardır*”²², “...*Bunda*

16 Âl-i İmrân 3/18; Yunus 10/53.

17 Süyütî, *a.g.e.*, II, 169.

18 Bakara 2/164.

19 Abdülhamid el-Ferâhî, *a.g.e.*, s. 42.

20 Fecr 89/1-5.

21 Nahl 16/67.

22 Tâhâ 20/128.

basiret sahipleri için ibret vardır."²³ Bu tür ayetlerin Kur'an'da örnekleri çoktur. İşte burada da yeminleri sıralandıktan sonra bunların akıl ve basiret sahipleri için deliller olduğuna uyarı yapılmıştır. Vâkıa suresi 75. ayetindeki kasemden sonra "...bilirseniz bu büyük bir yemindir" şeklinde yapılan bu uyarıda adeta şöyle denilmektedir: Bunda büyük bir işaret ve sağlam bir şahadet vardır. Burada *muksemun bih*'in değil, kasemin büyüklüğü açıklanmaktadır. Çünkü bu yeminde üzerine kasem edilen husus / *muksemun aleyh* Kur'an'dır. Diğer taraftan Süreyya yıldızının batması, yıldızların sönmesi, meleklerin saf saf dizilmesi, rüzgârların savurması ve işleri taksimi, nefsin pişmanlık duyması, ta'zim edilecek hususlar olmaktan çok, istidlale işaret eden şeyler olmaya daha yakındır²⁴.

Fahrudin er-Râzî (ö.606/1209), Kur'an'da yemine neden başvurulduğunu Hz. Peygamber'in tebliğ metodu açısından ele alarak şöyle der: *Allah, Hz. Peygamber'i insanlara hidayeti göstermek ve İslam'a çağurmak için gönderdiğinde, O'nu uygun olan her şeyle donatmış, uygun olmayan şeylerden de arındırmıştır. Hz. Peygamber'e, kesin deliller ve onları yerli yerince kullanmak olan hikmetle, kalpleri yumuşatan, gönülleri nurlandıran yararlı şeylerden ibaret olan güzel öğütle ve en güzel şekilde yapılan seviyeli tartışmayla davet etmesini bildirmiş, Peygamber de bu yolu takip etmiştir. Ama bunlarla da ikna olmayanlara karşı davasını yeminle desteklemekten başka çaresi kalmamış ve bu yüzden yemin etme yolunu seçmiştir*²⁵.

Burada, Kur'an'daki yeminlerin kime ait olduğu, yeminlerin öznesinin kim olduğu hususu, Râzî'nin gözünden kaçmaktadır. Yani yemin eden Allah (c.c.) midir, yoksa Hz. Peygamber midir? sorusuna Râzî, açıklık getirmemektedir. Bu açıklamaya göre yeminlerin süjesinin Hz. Peygamber olduğu anlaşılmaktadır. Oysa Kur'an'da yemin eden Hz. Peygamber değil, Allah (c.c.)'tır. Çünkü Kur'an, Allah'ın kelimidir; yemin eden de Allah'tır. Dolayısıyla yeminlerin öznesi, Hz. Peygamber değil, Allah (c.c.) olmaktadır. Gerçi Allah, Kur'an'da Peygamberine de yemin ettirmektedir. Örneğin: "...de ki, hayır, Rabbime andolsun ki siz tekrar diriltileceksiniz...", "...de ki, hayır, Rabbime andolsun ki o kıyamet saati mutlaka size gelip çatacak..."²⁶ Ancak bu gibi ayetlerde de yemin eden, yemin etmesini emreden Allah'tır.

Yemin eden kimse, ya kendisinden emin olmadığı için ya da iddia ettiği şeyin doğruluğunu ispatlamaya gereksinim duyduğu için bu yola başvurur. Bunların her ikisi de, Allah için söz konusu olmadığından, O'nun Kur'an'da yemin ettiği görüşüne sıcak bakılmamıştır. Ancak bu kısım nedense böylece geçiştirilmiş ve tetkik edilmemiştir.

23 Âl-i İmrân 3/13.

24 Abdülhamid el-Ferâhî, *a.g.e.*, s. 43-44.

25 Fahu'd-Din er-Râzî, *Meftâhu'l-Gayb*, Tahran ts., XXIX, 186-187.

26 Teğâbün 64/7, Sebe' 34/3.

Diğer yandan Hz. Peygamber, insanlara Allah'tan başkası adına yemin etmeyi yasaklamış ve bunu bir çeşit şirk saymıştır²⁷. Hz. Peygamber, Allah'ın dışındakilere yemin etmeyi yasaklayınca, Kur'an'da geçen yeminler de bu yasak kapsamına alınmış ve Allah'ın da ancak kutsal olan şeylere yemin etmesi gerektiği sonucu çıkarılmıştır. Bu sonuca göre Allah, kendi nezdinde değerli olan şeylere yemin etmiştir; -bir adım daha ileri gidilerek- ya da yemin ettiği şeylerin hepsi kutsaldır gibi bir kural, bir genel kabul ortaya çıkmıştır. Bu da adeta Allah'ı da Hz. Peygamber'in yaşadığından payına düşeni alma durumuna getirmiştir. -Oysa Allah, dilediği şeye yemin eder²⁸. Bu anlayış, bir yerde Allah'ı da insanların sınırlandırıldığı şeylerle sınırlama gibi bir noktaya varmıştır. Biz nasıl kutsal olan şeylere yemin ediyorsak, Allah da kutsal olan şeylere yemin etmiş olmalıdır. Dolayısıyla Allah'ın yemin ettiği her şeyde bir fazilet aramaya başlanmıştır.

Allah, kendi zâtı, peygamberi, kitabı, kıyamet günü gibi kutsal olan şeylere de yemin etmiştir. Ama bunlar sadece biz kullar için kutsaldır. Kutsal olan şeyde bir dokunulmazlık ve ayrıcalık bulunması söz konusudur; Allah karşısında hiçbir şey böyle bir ayrıcalığa ve dokunulmazlığa sahip değildir. Hâlbuki kutsal bizim için söz konusudur; Allah için kutsal veya kutsal dışı olamaz. Çünkü O aşkındır, her şeyden müstağnidir. Buradaki problem Allah'ın ettiği kasemlerin kulların yeminleri düzeyine indirgenmesidir.

“Kur'an'da nelere yemin edilmiştir?” ya da “Yeminlerin nesnesi” Problemi

Kur'an-ı Kerim'de Allah, sekiz ayette²⁹ kendi ismine³⁰, Hz. Peygamber'in üzerine³¹, Kur'an-ı Kerim'e³², Melekler'e³³ ve Kıyamet gününe³⁴ yemin etmiştir. Bu sayılanların dışındaki kasem ayetlerinde ise, insanların günlük hayatlarında sürekli iç içe oldukları şeylere ve bazı özel kavramlara yemin edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Yer-gök, güneş-ay, gündüz-gece, tek-çift, erkek-dişi, gören-görülen, gördükleriniz-görmedikleriniz, doğular-batılar, sabah, yıldız, yıldızların mevkileri, kuşluk vakti, şafak, fecir, on gece, asır, kalem, kalemin yazdıkları, Tûr', Beytül-Ma'mûr, Sakfu'l-Merfu', Bahru'l-Mescûr, Tin-

27 Mennâu'l-Kattân, *a.g.e.*, s. 292; Bkz. Buhârî, Menâkıbu'l-Ensar, 26, Edeb, 74, Eymân, 4, Tevhid, 13; Ebû Dâvûd, Eymân, 5; Tirmizî, Nüzûr, 8; Neseî, Eymân, 4; İbn Mâce, Keffaret, 2; Dârimî, Nüzûr, 6; Malik b. Enes, *Muvatta'*, Nüzûr, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 47; II, 11, 34, 67, 69, 87, 98, 125, 142; III, 487.

28 Mennâu'l-Kattân, *a.g.e.*, s. 292.

29 C. Kurca, *a.g.md.*, İ.A., II, 290. Zehebî ve Süyûtî'ye göre Zâriyât 51/23 hariç yedi ayette.

30 Nisâ 4/65, Yunus 10/53, Hicr 15/92, Meryem 19/68, Sebe 34/3, Zâriyât 51/23, Teğâbün 64/7 ve Meâric 70/40.

31 Vâkıa 56/95.

32 Yâsîn 36/2, Sad 38/1, Zuhruf 43/1, Dühân 44/1, Kâf 50/1 ve Kalem 68/1.

33 Sâffât 37/1-3, Mürselât 1-6, Nâziât 79/1-5.

34 Kıyâme 75/1.

Zeytûn, nefis, soluk soluğa koşanlar, çakararak ateş çıkaranlar, sabaha karşı baskın yapanlar, tozu dumana katanlar, toplulukları yaranlar, Beledü'l-Emin, baba ve çocuk vs.³⁵

Kendisine kasem edilen şeyler / *muksemun bih* kategorize edildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkar:

1. İslam inancının temelini oluşturan kutsal şeyler: Allah'ın kendi zâtı, Melekler, Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber, Kıyamet günü vb.
2. Günlük hayatta herkes tarafından görülen, bilinen varlıklar ve her zaman şahit olunan tabiat olayları: Güneş, ay, yer, gök, yağmurlu gök, bitki çıkaran yer, yıldız, yıldızların mevkileri, asır, gece, gündüz, sabah, fecir, şafak, kuşluk vakti vb.
3. Ancak hakkında bilgi sahibi olanların anlayabileceği bazı kavramlar: Kalem, kalemin yazdıkları, beledü'l-emin, baba, oğul, Tûr, Beytül-Ma'mûr, Sakfu'l-Merfu', Bahru'l-Mescûr, Tîn-Zeytûn, on gece, nefis vb.
4. Herkes tarafından kabul edilen genel olgular: Tek, çift, erkek, dişi, doğular, batular, gördükleriniz, görmedikleriniz, gören, görülen vb.
5. Neye karşılık geldiği kesin olarak anlaşılamayan ve değişik yorumlara açık olan şeyler: Sâffât, zâcirât, tâliyât³⁶, zâriyât, hâmilât, câriyât, mukassimât³⁷, mürselât, âsîfât, nâşirât, fârikât, mulkiyât³⁸, nâziât, nâşitât, sâbihât, sâbikât, müdebbirât³⁹, soluk soluğa koşanlar / *âdiyât*, çakararak ateş çıkaranlar / *mûriyât*, sabaha karşı baskın yapanlar / *muğîrât*, tozu dumana katanlar, toplulukları yaranlar⁴⁰. Beş mekkî surenin başında, üzerine yemin edilen bu cemi müennes sıfatların neye delâlet ettiği hususunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür⁴¹.

Buraya kadar Kur'an'da nelerin *muksemun bih* olarak zikredildiği gerek toplu, gerekse kategorik olarak ortaya konuldu. Şimdi de kasem formunda gelen bu ifadelerin, diğer ifade tarzlarıyla desteklendiğine bir örnek olması için Ferâhî'nin şu mülahazasına özet olarak yer verilecektir: Bazen *muksemun bih*'den önce açık bir şekilde (Allah'ın varlığına, birliğine, Ahiret'e) delâlet eden ayetler zikredilir; sonra bu ayetlere işaret edecek şekilde *muksemun bih*'e geçilir. Sanki bu durum, istidlal yoluyla murat edilen şeyle yemine bir ön hazırlık / *temhîd* gibidir. Bu, Kuran'ın nazmındaki inceliklere vakıf olanların

35 Bkz. Şems 91/1-7, Leyl 92/1-3, Fecr 89/1-4, Beled 90/1-3, Bürüc 85/1-3, Vâkıa 56/75-76, Tûr 52/1-6, Zâriyât 51/1-4, Tîn 95/1-3, Âdiyât 100/1-5 vb.

36 Sâffât 37/1-3.

37 Zâriyât 51/1-4.

38 Mürselât 77/1-5.

39 Nâziât 79/1-5.

40 Âdiyât 100/1-5.

41 Râzî, *a.g.e.*, XXVI, 114-118; XXVIII, 193-196; XXX, 264-268; XXXI, 28-33; XXXII, 63-66.

muttali olacağı şeylerdendir. Zâriyât suresi 20-23. ayetlere bakılacak olursa bu daha iyi anlaşılır: “Yeryüzünde, kesin bilgiye ulaşacaklar için nice ayetler vardır. Kendi nefislerinizde dahi (nice ayetler var). (Bunları) görmüyor musunuz? Rızkınız ve size vaad oluna gelen şeyler göklerde. İşte o göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, (vadolunduğunuz) o (şeyler), tıpkı konuştuğunuz gibi şüphesiz katî bir gerçektir.” Kur’an’daki birçok ayette olduğu gibi, bu ayetlerde de Allah’ın rubûbiyetine delalet eden işaretler vardır. Yer ve göğün, cezanın vuku bulacağına delalet eden ayetleri içerdiği zikredildikten sonra 23. ayette, “İşte o göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, (vadolunduğunuz) o (şeyler), tıpkı konuştuğunuz gibi şüphesiz katî bir gerçektir.” buyrulmuştur. Bu kasele delalet etmekle birlikte Allah’ın adına yeminle, aynı zamanda yerde ve gökte bulunan kevnî ayetlerle istidlali de içermektedir⁴². Önce yerde, gökte ve insanların kendi nefislerinde bulunan kevnî ayetlere / âfâkî ve enfüsî dikkat çekildikten sonra, benzer ifadeler yemin formuna sokularak bunların hepsinin Rabbine yemine geçilmiştir. Bu iki ifade tarzı arasında yalnızca şekli bir fark göze çarpmaktadır. Hem düz ifadeyle hem de yeminle vurgulanmak istenen, muksemun aleyh bir ve aynıdır.

Allah’ın nelere yemin ettiğini / muksemun bihi açıklarken Mennâu’l-Kattân, Allah’ın yarattığı şeylerden bir kısmına yemin etmesi, yemin edilen şeyin O’nun ayetlerinden büyük bir ayet olduğuna delildir, cümlesiyle konuya başlar⁴³. Kur’an ilimleriyle ilgili diğer eserlerde de buna benzer ifadeler kullanılmakta, tabiatta ve kâinatta bulunan mühim varlıklara (şems, kamer, necm, leyl, asr gibi...) yemin edildiğine işaret edilmektedir⁴⁴. Oysa yukarıda hemen hepsi sayılan yemin edilmiş şeylere bakıldığında, kısaca her şeye yemin edildiği görülmektedir.

Yere ve göğe⁴⁵ yemin edildiğinde, içindekilerin bunlardan ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bütün varlık, kapladığı alan ve hacim olarak ya yerde veya göktedir; bu ikisine yapılan yemin, bütün mekâna yapılmış olmaktadır.

Gündüze ve geceye⁴⁶ yemin edildiğinde ise, gündüzün ve geceyin cereyan eden bütün olaylar bu yeminin kapsamına girmekte ve böylece bütün zaman dilimlerine ve içinde geçen olaylara yemin edilmiş olmaktadır.

Erkeğe ve dişiye⁴⁷ yapılan yemin, cinsiyeti olan bütün canlıları, teke ve çift⁴⁸ yapılan yemin ise, canlı-cansız bütün varlıkları içine almaktadır.

42 Abdülhamid el-Ferâhî, *a.g.e.*, s. 44.

43 Mennâu’l-Kattân, *a.g.e.*, s. 292.

44 Zerkeşi, *a.g.e.*, III, 41-42; Süyûtî, *a.g.e.*, II, 170; İ. Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 168-169; A. Turgut, *a.g.e.*, s. 174; M. Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 94; C. Kırcı, *a.g.md.*, DİA, II, 290.

45 Şems 91/5-6.

46 Şems 91/3-4.

47 Leyl 92/3.

48 Feer 89/3.

Gören ve görülen⁴⁹ / *şahid ve meşhûd*'dan maksat Allah ve yarattıkları olunca bunlara yapılan yemin de her şeyi içine almaktadır. Allah, *Gördüklerinize ve görmediklerinize yemin ederim*⁵⁰ derken yine her şeyi bu yeminin kapsamına almıştır.

Doğuların ve batıların Rabbine / *rabbü'l-meşâriki ve'l-meğârib*⁵¹ yemin edilmekle ise, adeta üzerine yemin edilmedik hiçbir nokta bırakılmamıştır. Çünkü içinde yaşadığımız Güneş Sisteminde, her nokta güneşin doğduğu ve battığı yer olmaktadır. Yılın her günü için güneşin farklı bir doğuş, bir de batış yeri vardır; ayın ve diğer yıldızların da her birinin değişik doğuş ve batış yerleri olduğuna göre Allah her noktaya kasem etmiş olur⁵².

Bütün bunlardan kasem ayetlerinde yalnızca **kutsal** ve **önemli** şeylere değil, zamana, mekâna, canlıya, cansıza, görülene, görülmeyene, yaratana, yaratılana, hatta yerdeki ve gökteki bütün doğuş ve batış noktalarına dahi yemin edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda yemin edilen şeylerin kutsallığından ya da öneminden öte, vurgulanmak istenen onların realitesi, "gerçeklikleri"dir. Gündüz ve gece, yer ve gök nasıl varlığı inkâr edilemeyen birer gerçek iseler, kendisine yemin edilen hususların / *muksemun aleyhin* de inkârı mümkün olmayan birer **gerçek** oldukları vurgulanmaktadır.

Kur'an'daki kasemlerde geçen, kendisi üzerine kasem edilen şeylerin / *muksemun bih* kendilerinin kutsal değerler yerine konulup tazim edildiğini hiçbir akıllı kimsenin düşünmesi tahayyül edilemez. Koşan atlar⁵³ ve savuran rüzgârlar⁵⁴ takdis edilecek şeyler değildir. Kendisi üzerine kasem edilen / *muksemun bih* olarak zikredilen gök, yer, güneş, yıldızlar ve diğerlerini Kur'an, musahhar kılınmış⁵⁵, boyun eğdirilmiş⁵⁶ ve zelil kılınmış⁵⁷ şeyler olarak zikretmektedir. Bizzat bunlara yemin edilmesinde, bundan kastın tazim değil, sadece işhad olduğu anlaşılmaktadır. *Muksemun bih* ve *muksemun aleyh* arasında görülen açık münasebetten, Kur'an'daki yeminlerin çoğunun *muksemun aleyh*'e delalet ettiği gerçeği akıl sahiplerine gizli kalmaz. Yemin tazim içindir, anlayışından hareket ederek, incir ve zeytinin faziletlerini açıklamak için yaptığı zorlamalarıyla birlikte, Zâriyât suresinin başında gelen yeminlerin delaletinde umumi bir cihetin var olduğu, Râzî'ye gizli kalmamış ve şöyle demiştir:

49 Bûrûc 85/3.

50 Hâkka 69/38-39.

51 Meâric 70/40.

52 Râzî, *a.g.e.*, XXX, 132.

53 Âdiyât 100/1.

54 Zâriyât 51/1.

55 İbrahim 14/32-33; Nahl 16/12,14; Hacc 22/65; Ankebût 29/61 vb.

56 Âl-i İmrân 3/83; Ra'd 13/15; Fussilet 41/11.

57 Yâsîn 36/72; Mülk 67/15.

“Bunların hepsi yemin formlarında gelmiş olan delillerdendir”⁵⁸. İstidlal amaçlı olarak serdedilen diğer Kur’an yeminlerinde de eğer böyle düşünseydi, hepsinde bu te’vili seçerdi. Bu ifadeyle Râzî’ye ta’rizde bulunan Ferâhî, Allah’ın Kur’an’da hiçbir ayırım yapmadan her şeye yemin ettiğini şöyle ifade etmektedir: Allah’ın “*Sizin gördükleriniz ve görmedikleriniz üzerine yemin ederim ki*”⁵⁹ ayetlerinde buyurduğu gibi, (Allah’ın varlığına, birliğine, Kur’an’a vb.) delalet eden ayetlerdeki *muksemun bih*lerin umum ifade etmesiyle O’nun üzerine yemin etmedik bir şey bırakmadığı görülür. Tıpkı “...*(yerde ve gökte) hiçbir şey yoktur ki, O’nu hamd ile tesbih etmiş olmasın...*”⁶⁰ ayetinde olduğu gibi, O’nun yüceliğine şahit olmadık, O’na hamd ederek konuşturmadık hiçbir şey bırakmamıştır. Bu genelleştirme, zıtların kullanılmasıyla gece-gündüz, yer-gök gibi üzerine yemin ettiği şeylere benzemektedir. Durum böyle iken Allah’ın (yemin ettiği) her şeyi tazim ettiği nasıl anlaşılabilir? Hâlbuki onları varlığına delalet eden kevnî ayetler kıldığına açıkça işaretler vardır. Bunları başka türlü anlamak ta mümkündür değilirdir⁶¹.

Nelere yemin ettiği konusunda Allah, kulları gibi düşünülerek kutsalın dışındakilere yemin etmesini engellemek için yemin ettiği şeylerin hepsine kutsallık verme yoluna gidilmiştir

“Niçin bunlara yemin edilmiştir?”

ya da “Yemin edilen nesnelere seçimi”

“Allah’tan başkası adına yemin etmek, Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı halde⁶², yaratılmış olanlara nasıl yemin edilir?” Bu soruyu Celalüddin es-Suyûtî (ö.911/1505) üç açıdan yanıtlar: 1. Güneş, ay, gündüz, gece gibi yemin edilen varlıkların baş tarafında mahzuf bir “Rabb” kelimesi vardır. Yapılan yemin, bu varlıklara değil, onların yaratıcısı olan Rablerindenir. Böylece ifade: Güneş’in Rabbine, Ay’ın Rabbine, Yer’in Rabbine, Gök’ün Rabbine şeklinde anlaşılmaktadır. 2. Araplar yemin edilen bu varlıkları tazim ediyorlar ve bunlara yemin ediyorlardı; Kur’an da onların bildikleri, aşına oldukları üslup üzerine indirilmiştir. 3. Yeminler, yemin edenin tazim ettiği ve kendisinin üstünde gördüğü şeylere yapılır, oysa Allah’ın fevkinde hiçbir şey yoktur. Bazen kendi zatına, bazen de yaratıcısına işaret etmesi için yarattıklarına yemin

58 Râzî, *a.g.e.*, (terc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru), Ankara 1995, XX, 332.

59 Hâkka 69/38-39.

60 İsrâ 17/44.

61 Abdülhamid el-Ferâhî, *a.g.e.*, s. 42-43.

62 Buhârî, Menâkıbu’l-Ensar, 26, Edeb, 74, Eymân, 4, Tevhid, 13; Ebu Dâvûd, Eymân, 5; Tirmizî, Nüzûr, 8; Nese’î, Eymân, 4; İbn Mâce, Keffâret, 2; Dârimî, Nüzûr, 6; Mâlik b. Enes *Muvatta’*, Nüzûr, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 47; II, 11, 34, 67, 69, 87, 98, 125, 142; III, 487.

etmiştir⁶³. Süyütî'nin ve diğer âlimlerin yukarıdaki soruyu yanıtlamak için böyle cevaplar vermeleri, gerçekten çok düşündürücüdür. Hatta cevap vermeleri bile doğru değildir, çünkü soru yanlıştır. **Allah'tan başkası adına yemin etme yasağı, Hz. Peygamber tarafından insanlar için konulmuş bir yasaktır. Bu yasak Allah için konulmamıştır;** Allah hakkında böyle bir şeyi düşünmek bile uygun değildir. Kullar, Allah'a yasak koyamazlar, Allah kullarına yasak ve sınırlama getirir. Allah yaptıklarından ötürü sorgulanamaz, oysa onlar sorgulanırlar / *Lâ yüs'el ammâ yef'al ve hüm yüs'elün* ayeti⁶⁴ çok açık bir şekilde durumu ortaya koyduğu halde, O'nun neden kendi zatından başka şeylere yemin ettiğini sorgulamak, Allah'ı kullarının düzeyine indirgeyip O'nu da insan gibi tasavvur ve tahayyül etmekten, antropomorfizmden başka ne olabilir? Bu kadar açık bir hususu anlamak için, hiç anlaşılması gereken şeyleri ileri sürmek Kur'an'ı daha iyi anlamak adına yapıldığında çok manidar olmaktadır.

Kur'an'daki yemin ayetlerinde kendisine yemin edilen şey / *muksemun bih* olarak seçilen nesnelere hakkında Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî, şöyle der: *"Bir şeye şu iki husustan dolayı yemin edilir: Ya menfaatinden ya da faziletinden. Tin suresinin ikinci ve üçüncü ayetinde geçen Tûr-u Sînâ ve Emîn Belde'ye faziletinden, ilk ayette geçen Tin ve Zeytûn'a ise menfaatinden dolayı yemin edilmiştir"*⁶⁵.

Bu açıklamada kullanılan iki argüman, fayda / *menfaat* ve kutsallık / *fazilet*, Allah için düşünülduğünde bir anlam ifade etmemektedir. Fayda ve zarar, kutsal veya kutsal dışı olma özelliği, insanların eşyaya yükledikleri anlamlardır. Allah bunların hepsinden müstağni ve aşkındır. Bu tür yakıştırmaların temelinde, belki kasıtlı olarak Allah'ı insan gibi düşünme telakkilerinin olduğunu sanmak haksızlık olabilir. Ancak insanlar çoğu zaman somut düşünmüş; Allah'ın verdiği örneklerden hareket ederek, O'nun yüklediği anlamlara karşılık gelmesi için somutlaştırmayı kendilerine daha yakın bulmuşlardır. Oysa Allah, bu tür ifadeleri kullanmakla insanların daha derin düşünmelerini hedeflemiştir. İnsanlar ise, kendilerine getirilen Allah'tan başkası adına yemin etme yasağının çerçevesinden çıkamayıp, Allah'ın yaptığı yeminleri de bu çerçeveye sınırlamaya kalkışmışlardır. Bu yasağı bir bütün olarak algılayıp Allah'ın yemin edişine, insanların anlayabileceği bir yorum getirmeye çalışmışlardır. Hâlbuki buradaki yeminlerin muhatabı insan değildir, Allah'ın kendi yarattığı basit veya muhteşem, olağan veya olağanüstü varlıklarını dile getirmesidir. Aslında yaratanın burada vurguladığı şeylerden birisi de, O'nun nezdinde muhteşemi yaratmakla basiti yaratmak arasında bir ayrıcalık olma-

63 Süyütî, *a.g.e.*, II, 170.

64 Enbiyâ 21/23.

65 Süyütî, *a.e.*, II, 169; Zerkeşî, *a.g.e.*, III, 42; Mennâu'l-Kattân, *a.g.e.*, s. 292.

dıdır. Mahlûk olmaları itibariyle O'nun için hepsi birdir. Eşyaya bu farklı değerleri yükleyen insandır. Çünkü ondan faydalanacak veya zarar görecektir, etkilenecek ya da ürperecek olan da insandır. O'nun her hangi bir kayıttan uzak olduğunu unutup, insanlar Tin'e ve Zeytûn'a çok fazla değer yüklemişlerdir. Oysa Kur'an'da daha çok anılan hurma veya üzümün faydalılık açısından daha az değerli olduğu söylenemez.

Fazilet ve fayda amaçlı bu anlayışın bir uzantısı olarak, örneğin "Asr" kelimesinden ilk anda akla gelen asır, zaman anlamı, hiç anlaşılabilirlik veya anlaşılabilirlik gerektirmiş gibi, farklı yorumlamalara gidilmesi, bu kelimedenden maksadın ikindi vakti, ikindi vakti kılınan namaz, asr-ı saadet vb. hususlar olduğu tefsirlerinin yapılması göze çarpmaktadır⁶⁶.

Bu yorumlar yapılmakla kalınmamış, bu yorumlardan ortaya çıkan sonuçlara bir de fazilet atfedilmiştir. Beş vakit namaz arasında, ikindi namazı en faziletli kabul edilmiş, orta namazı / *salâtu'l-vüstâ*⁶⁷dan maksadın ikindi namazı olduğu anlayışı neredeyse katıyet kazanmıştır. Oysa orta namazı, beş vakit namazdan her biri de olabilir. **Sabah** namazı gece ile gündüzün, **akşam** namazı gündüz ile gecenin kavuşum noktasında olmaları, **öğle** gündüzün, **yatsı** da gecenin ortasında olması itibariyle bu dört vakitten her biri orta namazı olmaya uygun düşmektedir. **İkinci** ise öğle ile akşamın ortasında bulunması bakımından orta namazı olmaya ötekilerden daha öncelikli değildir. Onun önceliği, sabah namazından başlamak koşuluyla ikindinin matematiksel olarak ortaya düşmesidir. Oysa İslam geleneğinde gün, güneşin doğmasıyla, sabahla değil hilalin doğmasıyla akşamla başlar. Bu hesaba göre de orta namazı sabah namazı olur. Öğle ve ikindi gündüz kılınan iki vakit, akşamla yatsı da gece kılınan iki vakit olarak kabul edildiğinde yine sabah namazı, orta namazı olmaya daha yakın olmaktadır.

"Kur'an'da neden yemin edilmiştir?" ya da "Yeminlerin amacı" problemi

Aksâmu'l-Kur'an bahis konusu olduğunda en çok üzerinde durulması gereken Allah'ın bu yeminleri neden ettiği / *muksemun aleyh* yeminlerin amacı olması beklenirken, aksine tefsir külliyatımızın birçoğuna ve özellikle bu konuda yazılan eserlere bakıldığında nelere yemin edildiği / *muksemun bih* üzerine çok daha fazla yoğunlaşıldığı görülür. Yani amaç araç için feda edil-

66 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, yy., ts., IX, 6067-6077 sayfaları arasında "asr"dan kastedilenleri şöyle sıralar: 1. İkinci namazı, 2. İkinci vakti, 3. Dehir, 3. 1. Dehrin musibetleri, 3. 2. Dehrin farklı ahvali, 3. 3. İnsanın ömrü, 3. 4. İnsan ömrünün hasılı, 3. 5. Herkesin kendi yaşadığı zaman, 4. Asr-ı saadet, 4. 1. Hz. Peygamber'in ilk gönderildiği zaman dilimi, 4. 2. Bi'setten vefatına kadar geçen dönem, 4. 3. Ahir zaman.

67 Bakara 2/238.

miştir denebilir. Yemin harfleri / *hurûfu'l-kasem* ve üzerine yemin edilen şeyler / *muksemun bih*, kasemin cevabı da denilen *muksemun aleyh* için birer araç konumundadırlar. İlk iki unsurun serdedilmesi, üçüncü içindir. Yemin cümlelerinde asıl vurgulanmak istenen, kendisine yemin edilen husus / *muksemun aleyh*'dir⁶⁸. Adiyat suresinin ilk beş ayetinde soluk soluğa koşanlar, turnaklarıyla çarptıkları taşlardan ateş çıkaranlar, sabaha karşı baskın yapanlar, tozu dumana katanlar ve toplulukları dağıtanlar üzerine yemin edilmiştir. Bunlara yemin edilmesinin amacı, akabinde gelecek olan insanın yaratıcısına karşı nankörlüğü, aşırı mal sevgisi ve Allah'ın bunların hepsine şahit olduğunu vurgulamak ve insanın Rabbine karşı takındığı olumsuz tavır düzeltmesini sağlamaktır. "Yoksa soluk soluğa koşanlar atlar mıdır, develer midir, savaş meydanında mı koşuyorlar, Arafat'tan Müzdelife'ye mi iniyorlar?" sorularını yanıtlamak amaç değil, aksine bizi amaca götürecektir araçtır. Lafzî / *literal* okuma ve anlama eğilimi sonucu, lafızlara takılıp kalınmış, bir bütün olarak metnin vermek istediği asıl mesaj alınamamıştır. Bu da bizi Kur'an'ı gereği gibi anlamaktan alıkoymuştur.

Örneğin, Asr suresinin tefsirinde M. Hamdi Yazır, ilk ayette "Asr"a yapılan yemin üzerine on sayfa ayırmış, surenin tümüne ise ancak sekiz sayfa ayırmıştır. İnsanın hüsrandan nasıl kurtarılacağı problemi, "asr" üzerine ileri sürülen ihtimallerin arasında kaybolup gitmiştir⁶⁹.

Aynı problem, Tin suresinin tefsirinde de görülmektedir. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, surenin ilk ayetinde geçen Tin ve Zeytûn hakkında on farklı görüş zikretmiştir⁷⁰. Örnek olması için bu görüşler şöyle sıralanabilir:

1. İbn Abbas, Hasen, Mücahid, İkrime, İbrahim en-Neha'î, Atâ b. Ebî Rebah, Cabir b. Zeyd, Mukatil ve Kelbî'ye göre, iki meyve olarak incir ve zeytin.
2. İbn Abbas'tan gelen diğer bir kavle göre, Tin, Cûdi üzerinde bulunan Nuh (a.s.)'ın mescidi, Zeytûn ise Mescid-i Beyti'l-Makdis.
3. Dahhak: Tin, Mescidü'l-Haram; Zeytûn, Mescidü'l-Aksâ.
4. İbn Zeyd: Tin, Mescid-i Dimaşk; Zeytûn, Mescid-i Beyti'l-Makdis.
5. Katâde: Tin, Dimaşk'ın üzerine kurulduğu dağ; Zeytûn, Kudüs'ün üzerine kurulduğu dağ.
6. Muhammed b. Ka'b: Tin, Ashab-ı Kehf'in mescidi; Zeytûn, Mescid-i İliyâ.

68 Sadık Kılıç, *Fıtratın Dörtlişi*, İstanbul 1991, s. 156.

69 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, IX, 6067-6084.

70 Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut 1372/1952, XX, 110-111.

7. Ka'bu'l-Ahbar, Katâde, İkrime, İbn Zeyd: Tîn, Dımaşk; Zeytûn, Beyti'l-Makdis.
8. Ferrâ: Tîn, Hulvan ve Hamedan arasındaki dağlar; Zeytûn, Şam dağları.
9. Ebû Mekîn, İkrime'den: Tîn ve Zeytûn Şam'da iki dağ.
10. Ravisi zikredilmeyen bir kavle göre: Süryanicede Tûr-i Tînâ / incir yetişen yer, Tûr-i Zitâ / zeytin yetişen yerdir.

Burada sıralanan görüşlere bakıldığında, kendisine kase edilen nesnelere / *muksemun bih* hakkında meyveden mescide, şehirden dağa kadar birbirinden çok farklı varyantın üzerinde durulduğu halde, *esfele sâfilin* durumuna düşen insanın bu olumsuzluktan nasıl kurtarılacağı probleminin çözümü için hiçbir çaba harcanmamıştır. Râzî'nin de, Kurtubi gibi *muksemun bih* hakkında benzer görüşleri serdettikten sonra, kaseyle asıl vurgulanmak istenen *muksemun aleyh*'i oluşturan *ahsen-i takvîm*'i, insanın dik duruşuyla ve yiyeceğini eliyle yemesiyle; *esfele sâfilin*'i ise aşırı yaşlılıkla ve düşkünlükle açıklaması, oldukça düşündürücüdür⁷¹. Buna karşılık, Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, Râzî'nin ve diğer müfessirlerin değindiği görüşleri kısaca zikrettikten sonra: "Ancak bu iki mana da surenin bunları ispatlamak için indiğine delil olmaz. Bu surenin maksadı, ceza ve mükâfatın hak olduğunun delili olarak ileri sürülmesidir. Yoksa insanların aşırı yaşlanınca zayıf duruma düşeceklerine ve bu nedenle de bir grup insanın cehenneme sevk edileceğine delalet etmez. İyi olsun kötü olsun, her insana yaşlılık geleceğinden bu, ceza ve mükâfat için sebep olmaz... Bize göre ayetin doğru açıklaması şu olmalıdır: Bir insan en güzel şekilde yaratıldıktan sonra cismani ve zihni kuvvetlerini kötülük için kullanıyorsa, o zaman Allah da onu ancak kötülük yolunda tevfiğ eder. Bundan dolayı o insan alçak duruma düşer ve öyle bir noktaya ulaşır ki, hiçbir mahlûk ahlak bakımından o kadar aşağı düşmez..."⁷² diyerek, alınması gereken mesajı vurgulama yolunu seçmiştir.

Kase ayetlerinde, üzerine yemin edilen hususlarla / *muksemun aleyh* ortaya konulması amaçlanan konular, beş ana grupta toplanmıştır⁷³:

1. Tevhid inancının yerleştirilmesi: "*Saf saf dizilenlere, toplayıp sürenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, ilahınız birdir*"⁷⁴.

71 Râzî, *a.g.e.*, XXXII, 10-11.

72 Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (terc. Komisyon), İstanbul 1991, VII, 170-173.

73 Şemsü'd-Din Muhammed b. Ebi Bekr İbnü'l-Kayyim EL-CEVZÎ, *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1982, s. 7-10; Süyûtî, *a.g.e.*, II, 171; Tâhâ er-Râvî, *el-Kasem fi'l-Kur'an*, Mecelletü'l-Mecmau'l-İlmi el-Arabî, c. XVI (sayı: 5-6), Dımaşk 1941, s.248-249; Mennâu'l-Kattân, *a.g.e.*, s. 295; İ. Cerrahoğlu, *a.g.e.*, s. 170; A. Turgut, *a.g.e.*, s. 174-175; M. Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 95-96.

74 Sâffât 37/1-4.

2. Kur'an'ın Allah katından indirilmiş hak kitap olduğunun tespiti: *"Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, bilirsiniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir. Şüphesiz bu, korunmuş bir kitapta bulunan değerli bir Kur'an'dır. Ona ancak temizlenenler dokunabilir. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir"*⁷⁵.
3. Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğunun anlatılması: *"Ya Sîn, hikmet dolu Kur'an'a yemin ederim ki, sen hiç şüphesiz resullerdensin. Dosdoğru bir yol üzeresin"*⁷⁶.
4. Kıyamet gününün, cennet, cehennem / *va'd ve vâidin* gerçek olduğu inancının yerleştirilmesi: *"Tozdurup savuranlara, yükünü yüklenenlere, kolayca süzülenlere, işi ayıranlara andolsun ki, size vaat edilen kesinlikle doğrudur ve ceza mutlaka vuku bulacaktır"*⁷⁷.
5. İnsanın gerçek yüzünü gösteren çeşitli hallerinin ortaya dökülmesi: *"Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyandadır"*⁷⁸.

Kur'an'da yalnızca inanç ve ahlak temellerini sağlamlaştırmak için değil, aynı zamanda toplumsal konuların yerleştirilmesi için de yemine başvurulmuştur: *"Ama hayır, rabbine and olsun ki onlar, (ey peygamber), aralarında anlaşmazlığa düştükleri her konuda seni hakem yapmadıkça ve sonra da senin kararına kalplerinde hiçbir burukluk duymaksızın tam bir teslimiyetle tâbi olmadıkça, (gerçekten) inanmış olmazlar"*⁷⁹.

Sonuç

Araştırmanın amacını oluşturan sorulara kaynaklarda verilen yanıtların, çok faydacı ve antropomorfist bir yaklaşım sergilediği gözlenmektedir. Yemin eden kimse, ya kendisinden emin olmadığı için ya da iddia ettiği şeyin doğruluğunu ispatlamaya gereksinim duyduğu için bu yola başvurur. Bunların her ikisi de Allah için söz konusu olmadığından O'nun Kur'an'da yemin ettiği görüşüne sıcak bakılmamıştır. Ancak buradaki problem, Allah'ın yaptığı yeminlerin de kulların yeminleriyle aynı kefeye konmasından kaynaklanmaktadır.

Nelere yemin ettiği konusunda Allah, kulları gibi düşünülerek kutsalın dışındakilere yemin etmesini engellemek için yemin ettiği şeylerin hepsine kutsallık verme yoluna gidilmiştir. Hâlbuki kutsal bizim için söz konusudur; Allah için kutsal veya kutsal dışı olamaz. Çünkü O aşkındır, her şeyden müstağnidir.

75 Vâkıa 56/75-80; Bkz. Zuhruf 43/1-4.

76 Yâsîn 36/1-4; Bkz. Kalem 68/1-3; Necm 53/ 1-3; Hâkka 69/38-41; Tekvîr 81-15-20.

77 Zâriyât 51/1-6. Bkz. Zâriyât 51/23; Tûr 52/1-8; Murselât 77/1-6; Teğâbün 64/8; Sebe' 34/3; Yunus 10/53.

78 Asr 103/1-2. Bkz. Adiyât 100/1-8; Tin 95/1-6; Leyl 92/1-4; Beled 90/1-4.

79 Nisâ 4/65. Bkz. Nûr 24/53.

Niçin yemin ettiği hususunda iki şey ön plana çıkarılmıştır: Menfaat ve fazilet. O zaman Allah'ın yemin ettiği şeyler faydalı ve faziletli, ötekiler değil gibi bir anlayış ortaya çıkmaktadır ki, bu O'nun hikmetine ters düşmektedir.

Yeminlerden asıl amaç hakkında yemin edilen husus / *muksemun aleyh* iken, hemen bütün mesai yemin edilen şeyler / *muksemun bih* üzerine yoğunlaşmaktadır. "Asır"dan kastın neler olabileceği ve incirle zeytinin faziletleri üzerinde o kadar durulmuştur ki, insanın içinde bulunduğu hüsrandan nasıl kurtarılacağı veya "esfele safilin" durumuna düşmekten nasıl korunacağı gibi insanlığın asıl problemlerinin çözümüne ne zaman, ne de imkân kalmıştır. Oysa bunca yeminler, bunca öğütler, hatta topyekûn Kur'an, insanın bu sorunlarını çözmek, insanları iki dünya mutluluğuna kavuşturmak için indirilmiştir.

Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için ortaya konulduğunda hiç kuşku bulunmayan Kur'an ilimlerinden bazen, yaklaşım farklılığından dolayı olumlu sonuç almak mümkün olmayabilmektedir. Bu da, söz konusu ilimlerin iyi irdelenmesi gerektiğini göstermektedir.